

CO VŠECHNO MOHOU O POLITICE VYPOVĚDĚT VOLBY? DISKURSIVNÍ ANALÝZA KAMPANÍ PŘED SLOVENSKÝMI VOLBAMI V BŘEZNU 2012 /

VERONIKA ŠPRINCOVÁ

MAĐAROVÁ, ZUZANA, OSTERTÁGOVÁ, ALEXANDRA. 2013. POLITIKA VYLÚČENIA A EMÓCIÍ. ASPEKTY PREDVOLEBNEJ KAMPANE 2012.

BRATISLAVA: ASPEKT.

Nakladatelství Aspekt vydalo v rámci projektu s pracovním názvem „Rodové aspekty politickej komunikácie“ v ediční řadě Aspekty další soubor původních textů dvou autorek – Zuzany Maďarové a Alexandry Ostertágové, který volně navazuje na předchozí publikaci s názvem *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien*. Tentokrát se autorky ve dvou textech zaměřily na analýzu kampaní před slovenskými parlamentními volbami na jaře 2012. Zatímco Alexandra Ostertágová analyzuje předvolební programy stran a soustřeďuje se zejména na pojetí občanství v nich obsažené, resp. na pojetí občanky či občana, Zuzana Maďarová zkoumá „živější“ materiál – předvolební mítinky dvou nejvýraznějších politických stran.

Oproti předchozímu sborníku je tato publikace ještě kompaktnější, i když se již nezaměřuje pouze na gender, ale i na další roviny společenského znevýhodnění na jedné straně a na straně druhé na různé aspekty politické komunikace využívané v předvolební kampani. Autorkám se opět podařilo zpracovat velmi aktuální téma originálním způsobem s dobrým ukotvením v teoriích i metodologii a s obecnějším přesahem.

V první stati s názvem *Kto je občan. Konštrukcia občianstva v programoch politických strán* prezentuje Alexandra Ostertágová výsledky své analýzy předvolebních programů všech kandidujících subjektů, přičemž se soustředí zejména na způsob, jakým konstruují (ať již explicitně či implicitně) představu občana či občanky. Kromě různých předpokláda-

ných společenských, demografických a etnických charakteristik nebo sexuální orientace občanů a občanek zde velmi výrazně vystupuje dichotomie soukromé a veřejné sféry.

Kritika oddělování veřejné (konotované jako mužské) a soukromé (konotované jako ženské) sféry se v rámci feministického myšlení tradičně objevuje právě v souvislosti s obecnější kritikou klasických přístupů k otázce občanství. Cílem této kritiky bylo především jeho liberální pojetí, a to na základě tvrzení, že podporuje nerovné podmínky ve společnosti. Klíčovými body argumentace bylo poznání, že liberální představa spočívá v univerzálním pojetí občanství – „všichni občané jsou si rovni“ –, které je založeno jednak na *falešné univerzalitě* a jednak na základní představě dvou *oddělených sfér*, veřejné a soukromé.

Susan Moller Okin, jedna z nejvýznamnějších feministických kritiček konvenčního liberálního přístupu, upozorňuje na skutečnost, že subjektem ve veřejné sféře je explicitně (nebo v novějších teoriích implicitně) osoba mužského pohlaví, nebo přesněji muž jakožto hlava domácnosti (Okin 1998: 118). Tento problém však nelze překonat pouhým užitím genderově neutrálního jazyka. To samo o sobě totiž neznamená skutečně reflektované zahrnutí žen do konkrétních teorií.¹ Zpravidla jde spíše jen o formální změnu, která směřuje k falešnému univerzalizmu² a zakrývání předpokladů vlastního myšlení (Okin 1998: 120n).

Ostertágová ve své důkladné analýze ukazuje, že se implicitní předpoklad aktivního *mužského* subjektu ve veřejné

ze pro muže? Skutečně zabíjíme ženy, ztrácíme životy, protože nepřemýšlíme o ženách. Špatně sloužíme polovině lidstva, což je věc, kterou musíme urychleně řešit. Potřebujeme politiky, potřebuje grantové agentury, parlamenty, Evropský parlament a Evropskou komisi, aby se do toho vložily a začaly konat. Potřebujeme formální politiky, za kterými budou následovat finance,“ uza-
vřel prorektor.

Poznámky

1 Text je zkrácenou verzí zprávy z konference, která byla publikována v newsLetteru 3/2013 Národního kontaktního centra – ženy a věda Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Zpráva je přetištěna se svolením redakce.

RODOVÁ ROVNOST V AKADEMICKÝCH A VÝSKUMNÝCH INŠTITÚCIÁCH: PROJEKT GENDERA / Alexandra Bitušíková

Moje dlhodobé pôsobenie v akademickom prostredí a osobný aj odborný záujem o rodové otázky ma priviedol k účasti vo viacerých európskych iniciatívach a projektoch, ktorých cieľom bolo a je sledovať štrukturálno-inštitucionálne, sociálne a kultúrne faktory, ovplyvňujúce kariérne cesty a postupy žien, ako aj ich účasť v rozhodovacích orgánoch akademických a výskumných inštitúcií. Jeden z nich, projekt 7. rámcového programu GENDERA (Gender Debate in the European Research Area; www.gendera.eu), sa v rokoch 2009–2012 sústredil na sledovanie tejto problematiky v deviatich krajinách (Grécko, Izrael, Maďarsko, Nemecko, Rakúsko, Sloven-

sféře objevuje nejen v teoriích, ale i v politické praxi – konkrétně v programech politických stran. Z její analýzy vyplývá i to, že politické strany stavějí i na obecnějších dichotomiích vytvářejících dvě kategorie – my a oni. Klíčovou roli zde sehrává pojem *slušnosti*, který je pevně propojen s (ekonomickou, tedy veřejnou) aktivitou. Pasivita je legitimní pouze u určitých skupin obyvatel a obyvatelek: u dětí, seniorů a senierek, nemocných a sociálně potřebných.

Důležitou dělicí linií se přitom zdá vůle pracovat, příp. obětovat účast na pracovním trhu „vyššímu cíli“ v podobě péče o rodinu a domácnost, která je spojena právě se ženami. Paradoxní přitom je, že aktivita občanů a občanek, voličů a voliček ve veřejné sféře je redukována na trh práce, rodinu (definovanou jako heterosexuální) a účast ve volbách. Další participace na rozhodování o věcech veřejných, tedy aktivní účast ve sféře politiky, se zdá být nežádoucí. A tak, ačkoli je předpokládaným ideálem ekonomicky aktivní občan(ka), občanství jako takové je konstruováno jako pasivní.

Ačkoli se autorka zaměřuje pouze na obsah volebních programů a konstrukce občanství v nich, vyvolává její analýza otázky spojené i s těmi, kdo tyto politické diskursy nesou. Implicitně se tu tedy objevuje nejen rovina politických aktérů a akterek, občanů a občanek definovaných ekonomickou aktivitou, ale i rovina politických reprezentantů a reprezentantek, kteří se prostřednictvím volebních programů prezentují a vypovídají mnohé i o sobě samých.

Pokud se v kampani objevily nějaké rozdíly, byly dány ideologickými kořeny jednotlivých stran, nikoli genderovými charakteristikami kandidujících, což naznačuje i obrazový materiál. Nepřímo se zde tedy dekonstruuje představa žen jakožto prvku kultivujícího politiku. Kandidátky nijak nevybočovaly z obecného vykreslování *slušných* občanů a na billboardech vyzývajících k boji proti „příživníkům“ se vedle sebe objevují muži i ženy. Na jedné straně tak kampaně stavěly na genderových stereotypech a konstruovaly rodinu jako společenství muže-živitele, ženy-pečovatelky a dětí,

na straně druhé však implicitně rozdílnost žen a mužů a jim připisovaných vlastností popírají.

Ačkoli se ženy i muži bez rozdílu identifikují s různými politikami a konstrukcemi občanů a občanek, přece jen mezi nimi existují rozdíly, což naznačuje druhá stať obsažená v knize – *Sex, vtipy a pop rock. Mítingy politických stran Smer-SD a SDKÚ-DS* –, jejíž autorkou je Zuzana Maďarová. Ta se již nezaměřuje na „statické“, jednosměrně komunikující volební programy, ale na „dynamické“ předvolební mítinky, které poskytují větší či menší prostor pro interakci s voliči a voličkami.

Maďarová důkladně analyzovala záznamy celkem čtyř mítinků dvou politických stran: Smer-SD a SDKÚ-DS v Prešově, Bratislavě (Smer-SD) a Nitře (SDKÚ-DS). Zaměřila se přitom na jejich celkovou strukturu i na podobu jednotlivých částí. Ústředním bodem analýzy jsou pro politiku poněkud atypické aspekty – humor a metafora.

Autorka přináší nepříliš optimistické svědectví o tom, nakolik pevnou součástí politických kampaní je sexismus. Vtipy, které zaznívaly v neformální části setkání, byly založeny na genderových stereotypech (nebo dokonce archetypech), což je paradoxní v situaci, kdy byly přímo spojeny s oslavou Mezinárodního dne žen. V této souvislosti je zarážející i prohlášení Roberta Fica, že „nebude jednoduché zkombinovat politiku a oslavu svátku žen“, který je z podstaty politický a připomíná boj za práva žen.

V porovnání s předchozí publikací *Politiky a političky. Aspekty politické subjektivity žien* se rysují vedle maskulinního pojetí politiky i posuny, které ve slovenském politickém diskursu nastaly po pádu vlády Ivety Radičové, první ženy ve funkci slovenské premiérky. Zdá se, jako by se s kritikou její osoby, politiky a vlády spojilo i uznání žen jako rovnoprávných politických akterek – na mítincích ostatně Smer-SD reprezentovali výhradně muži. SDKÚ-DS zastupovaly hned dvě ženy, což se však nijak pozitivně neprojevovalo v celkovém diskursu, který reprodukoval představu politiky jako mužské domény.

sko, Slovinsko, Španielsko a Taliansko). Cieľom projektu bolo sledovanie participácie žien vo vede a výskume vo vybraných krajinách, identifikácia a zber dobrých praktík adresujúcich bariéry brániace zvýšenej účasti žien v riadiacich pozíciách a v kariérnom raste. Na základe týchto výsledkov národné expertné skupiny pripravili návrh konkrétnych národných odporúčaní a opatrení pre univerzitné, vedecko-výskumné a riadiace politické štruktúry, ktoré majú viesť k zvýšeniu povedomia o probléme a k odstráneniu bariér brániacich rovnej účasti a kariérnemu postupu žien a mužov vo vede a výskume.

Projekt GENDERA bol jedným z projektov podporených v rámci 7. rámcového programu Európskej komisie ako Coordination and Support Action, čiže jeho primárnym cieľom nebol výskum, ale skôr iniciácia národných dialógov (na základe existujúcich výsledkov výskumov a dobrých praktík) a akcií, „ušítych na mieru“ každej krajiny. Ciele projektu GENDERA sledovali v prvej fáze identifikáciu, zbieranie a selekciu relevantných dobrých praktík zo zúčastnených krajín a následne pretavenie týchto vedomostí do národných odporúčaní pre akademické a výskumné inštitúcie, ale aj politické orgány. Identifikácia dobrých praktík vychádzala z piatich princípov a kritérií, na ktorých sa dohodli členky a členovia konzorcia projektu: dokázateľná úspešnosť, udržateľnosť, systematický prístup, transfer a inovatívnosť. Na základe spoločného rozhodnutia sledovali projektoví partneri iniciatívy, ktoré boli implementované v inštitúciách od 1. mája 2004, keď sa Európska únia rozšírila o desať nových štátov. Ich úlohou bolo zrealizovať prieskum existujúcich rodových iniciatív (dotazníky, emailová komunikácia, inštitucionálne výročné správy, hodnotiace správy, projektové výstupy, monitorovacie záznamy, súbory dobrých praktík atď.) a následne kvalitatívny výskum v každej inštitúcii, ktorá rodovo-relevantnú iniciatívu implementovala. Hĺbkové rozhovory s predstaviteľmi inštitúcií umožnili detailne analyzovať každú iniciatívu. Ak iniciatíva spĺňala požadované kritériá, bola zaznamenaná do jednotného dotazníkového formulára a zaradená do projektovej databázy. Inici-

Oproti komunálním volbám, které byly analyzovány v předchozí knize, se obsah částečně proměnil – zatímco mužský kandidát na primátora Bratislavy za Smer-SD kladl v roce 2010 velký důraz na participaci občanů a občanek a na inkluzivitu, ženská kandidátka nominovaná SDKÚ-DS vystupovala spíše v roli „velké matky“ a zaměřovala se primárně na určité vrstvy obyvatel (opět – ty slušné). V předvolební kampani v roce 2012 se do role „velkého otce“, nebo dokonce „neohroženého zachránce“ stavěl spíše Robert Fico, předseda Smer-SD. Požadavek na větší zapojení občanů se však vytratil v případě obou stran – Maďarová dokonce hovoří o „depolitizaci“ občanů a občanek, tedy o redukci úlohy veřejnosti pouze na akt hlasování ve volbách.

I tato druhá publikace Aspektu zaměřená na politiku zcela naplnila očekávání. Opět je skvěle teoreticky i metodologicky ukotvená a výstupy přesahují aktuální lokální a časový kontext. Na konkrétních příkladech velmi názorně ilustruje a analyzuje obecnější jevy a opět tak dává šanci i českému čtenářstvu lépe uchopit dění v české politice. Zejména při čtení studie o využívání humoru v předvolební kampani se lze jen stěží ubránit srovnání s letošní prezidentskou kampaní, kde humor používaný kandidáty postoupivšími do druhého kola volby využíval sexismu velmi otevřeně.

Opět se nabízí otázka, proč v České republice podobně rozsáhlé, komplexní a hlavně originálně uchopené zmapo-

vání tématu chybí. V tomto případě již neobstojí vysvětlení odlišným kontextem (i když na první premiérku si nejspíš ještě řadu let počkáme), jelikož popisované jevy se velmi podobným způsobem odrážejí i v české politice a v předvolebních kampaních. Nelze tedy než doufat, že se texty obou autorů stanou v příštím „supervolebním“ roce inspirací i pro české badatele a badatelky.

Literatura

- Okin, S. M. 1989. *Justice, Gender and the Family*. New York: Basic Books.
- Okin, S. M. 1998. „Gender, the Public and the Private.“ Pp. 116–141 in Phillips, A. (ed.). *Feminism and Politics*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Pateman, C. 2000. *Sexuální zmluva*. Bratislava: Aspekt.

Poznámky

- 1** Okin používá vžitě feministické označení této strategie jako „přidat ženy a zamíchat“/„add women and stir“ (Okin 1989: 11).
- 2** Pojmy jako „jedinec“ nebo „občan“ jsou konotovány jako mužské a v důsledku toho se nejen hypotetická společenská smlouva, ale i konkrétní zákony státu vztahují jinak na osoby mužského a na osoby ženského pohlaví (např. Pateman 2000: 62).

ZNEUŽÍVANÁ I OSLAVOVANÁ: EXOTIKA V ČESKÉM UMĚNÍ / MAREK HRUBEC TOMÁŠ WINTER (AUTOR), IVANA JONÁKOVÁ (KURÁTORKA). PALMY NA VLTAVĚ: PRIMITIVISMUS, MIMOEVROPSKÉ KULTURY A ČESKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ 1850–1950. VÝSTAVA V ZÁPADOČESKÉ GALERII V PLZNI, 2013.

Mimoevropským kulturám se v posledním období věnuje opět zvýšená pozornost. Nejen z důvodu větší četnosti

různých ekonomických a kulturních globálních interakcí, ale také kvůli válkám mezi západními a islámskými země-

atívy, ktoré projekt sledoval, museli adresovať a podporovať rodovú rovnosť v skúmanej inštitúcii tak na štrukturálnej úrovni, ako aj individuálnej úrovni, prípadne mohli viesť k zvyšovaniu povedomia o rodovej rovnosti alebo k podpore rodového výskumu. Zameriavali sa na rôzne kariérne stupne od preduniverzitného vzdelávania (iniciatívy podporujúce záujem detí o vedu) cez univerzitné vzdelávanie všetkých stupňov až po celoživotný kariérny rast a postup.

Dobré praktiky sa zbierali v deviatich krajinách, ktoré sa líšia úrovňou implementácie rodových politík, čo sa odrazilo aj v množstve dobrých praktík identifikovaných v jednotlivých krajinách. Z celkového počtu šesťdesiat jeden, najviac praktík – štrnásť bolo zozbieraných v Nemecku (pričom toto číslo predstavuje len malé percento z existujúcich iniciatív); v Rakúsku, Grécku a Taliansku približne po desať; v Španielsku, Izraeli, na Slovensku, v Slovinsku a Maďarsku od päť po dve praktiky. Autori sumarizujúcej projektovej správy o dobrých praktikách – Florian Holzinger a Julia Schmidmayer – bližšie študovali participujúce krajiny z hľadiska rôznych indikátorov dôležitých pre rodovú rovnosť (HDP; zamestnanosť žien na plný a skrátený úväzok; pôrodnosť; dostupnosť služieb starostlivosti o deti; zamestnanosť žien s deťmi; nezamestnanosť alebo skrátený úväzok z dôvodu nedostatku zariadení pre deti; účasť žien v rozhodovacích pozíciách; rodové rozdiely v odmeňovaní; R&D a inovačné systémy). Rozdiely medzi sledovanými krajinami sa prejavili vo veľkosti a intenzite vedy a výskumu, zamestnanosti žien vo výskume a v úrovni inovatívnosti. Slovensko možno v tomto porovnaní zaradiť medzi krajiny s najnižšou intenzitou vedy a výskumu, so zanedbateľným podielom súkromného výskumného sektora a s vysokou zamestnanosťou žien-vedkýň v štátnom sektore, najmä v akademických inštitúciách. Zároveň Slovensko vykazuje najvyšší podiel žien vo výskume (42 %), pričom najnižší podiel má Nemecko a Rakúsko. Ako ukázala aj ENWISE správa a She Figures 2006, najvyššie zastúpenie žien vo výskume sa objavuje v krajinách a v sektoroch s najnižšími výdavkami na vedu